

14. HAFTA

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOL

ÖNERİLEN OKUMALAR:

- Sander- Beşinci Bölüm'de “Yeni Dost Almanya” ve “Yaşlının İntiharı” başlıkları.
- Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İstanbul, İletişim, 2001. (Kitabın tümü).
- Davison, Roderic, “The Ottoman Boycott of Austrian Goods in 1908-1909 as a Diplomatic Question”, **Nineteenth Century Ottoman Diplomacy and Reforms** (Roderic Davidson), İstanbul, İSİS, 1999, s.281-308.
- Ahmad, Feroz, “İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası”, **TCTA**, C. 2, s. 293.

BU HAFTA ÖĞRENECEKLERİMİZ:

- Balkanlar'da Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki çekişmenin, Osmanlı Devleti'ne yansımalarıyla alınacaktır.
- 1908 Bosna bunalımının, Balkanlar'daki dengeleri nasıl değiştirdiği açıklanacaktır.
- II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı dış politikasındaki “yön arayışları” anlatılacaktır.
- Trablusgarp ve Balkan savaşlarının nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır.
- Birinci Dünya Savaşı'na giderken, Osmanlı Devleti'nin ittifak arayışları, İttihat ve Terakki'nin dış politikası bağlamında ele alınacaktır.

Alman ve İtalyan birliklerinin kurulmasına kadar Avrupa devletlerinin en önemli dış politika gündem maddelerinden biri “Doğu Sorunu”ydü. 1870lerin sonlarından itibaren özellikle Almanya'nın güçlenmesi, dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeler elde etmeye girişmesi ve Osmanlı Devleti'yle 1890'lardan itibaren yakın ilişkiye girmesiyle İngiltere, Fransa ve Rusya dikkatlerini Almanya üzerine yoğunlaştırdılar. Berlin Kongresi'nden (1878) 1908'e kadar geçen dönemde Doğu Sorunu ikinci plana itilirken bunun yerini Avrupa devletlerinin sömürge elde etme yarışında birbirleriyle yaşadıkları sorunlar aldı.

Fransa ile Rusya'nın 1894'te sömürgeler konusunda anlayış birlikteliğine ulaşmasını, 1904'te İngiltere ve Rusya'nın sömürgeler konusunda anlaşması takip etti. Rusya'nın 1904-1905 yıllarında Japonya'yla yaptığı savaştan yenilgiyle çıkmasından sonra, bu ülke gözünü bir kez daha Balkanlara'a çevirdi.

Bu arada Balkanlar'la ilgilenen bir diğerk devlet olan Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i ilhak etmek gibi son derece radikal bir adıma hazırlanıyordu. Böylece Avusturya-Macaristan bir yandan Bosna'daki ayrılıkçı hareketleri tam anlamıyla denetimi altına almayı, bir yandan da Avusturya-Macaristan içindeki Slav unsurları kışkırtan Sırbistan'a iyi bir "ders vermeyi" düşünüyordu. Ancak Viyana'nınbu adımını, Rusya'nın tepkisini almadan atması gerekiyordu. Aslında Rusya diğerk Balkan bölgelerinde kendisine etki alanları verilmesi koşuluyla, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'teki eylemlerine karşı değildi. Bu noktada iki ülkenin çıkarları kesişmekteydi. Eylül 1908'de Avusturya Dışışleri Bakanı Aehrenthal ile Rusya Dışışleri Bakanı İslovski arasında çok önemli bir görüşme yapıldı. Ancak görüşmenin tutanakları olmadığından iki taraf da farklı ortaya çıkan sonuçları biçimde algıladı.

Avusturya-Macaristan'a göre, Aehrenthal, İslovski'ye Avusturya'nın Bosna'yı ilhakı halinde Rusya'nın tutumunun ne olacağını sormuş, İslovski Rusya'nın yaklaşımının dostça olacağını belirtmişti. Ancak Rusya, böyle bir adıma göz yumması karşılığında, Boğazlar'ın Rus savaş gemilerine açılmasını istemekteydi. Aehrenthal Boğazlar'ın uluslararası düzenlemelere tabi olduğunu hatırlatarak, eğer bu konu yeni bir konferansın gündemine gelirse kendisinin Rusya'nın isteklerine karşı çıkmayacağını taahhüt etmişti.

Rusya'ya göre ise bu görüşmede, İslovski, Aehrenthal'ın Bosna-Hersek'in işgalinden söz etmesi üzerine buranın Berlin Antlaşması hükümlerine tabi bir bölge olduğunu, dolayısıyla Bosna-Hersek'in statüsünün ancak diğerk imzacı devletlerin de onayının alınmasıyla değiştirilebileceğini söyledi. Ruslara göre, Aehrenthal bu görüşmede, Boğazlar'ın Rusya'ya açılmasını kabul etmişti.

Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın yapılan görüşmeye ilişkin birbirinden tamamen farklı yorumları, kısa süre sonra patlayacak bir bunalımın hangi yanlış anlamalarla oluştuğunu göstermektedir. İki tarafın anlatımları farklı olsa da bu görüşmeden iki sonuç çıkmaktadır: Birincisi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı konusunda bir tarih kesinlikle tespit edilmemişti. İkincisi, Avusturya-Macaristan ne zaman olursa olsun bu ilhakı gerçekleştirme niyetindeydi.

1908 yılının temmuzunda Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmiş olması, Avusturya-Macaristan'ın ilhak konusunda hızlı hareket etmesine yol açtı. Çünkü, Meşrutiyet'le birlikte kurulan Meclis'e hala Osmanlı toprağı sayılan Bosna-Hersek'ten de milletvekilleri göndermesi gerekecek, bunun sağlanması için de Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'nın bu bölgeyle ilgili hükümlerinin gözden geçirilmesini isteyecekti.

Dolayısıyla Avusturya-Macaristan Rusya ile tam bir uzlaşmaya varmadığı bir ortamda, Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıkladı. Bu ilhak bölgeyle doğrudan ilgili üç devletin,

Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Rusya'nın, Avusturya-Macaristan'la ilişkilerini yakından etkiledi.

Osmanlı Devleti, aynı anda Bulgaristan'ın da bağımsızlığını ilan ettiği dikkate alınır, Avusturya-Macaristan'la savaşıacak bir gücü olmadığı için önce Avusturya mallarını boykot kararı aldı. Ardından da diplomatik alanda yapılan girişimlerden sonra Şubat 1909'da Avusturya-Macaristan'la bir antlaşma yaparak, 2.5 milyon altın karşılığında Bosna-Hersek'teki egemenlik haklarından vazgeçti.

Sırbistan bu ilhaka en fazla tepki gösteren devletti. Bunun kendisine gözdağı verilmek için yapılmış bir hareket olduğunun farkındaydı. Bir sonraki hedefin kendisi olmaması için Avusturya-Macaristan'ın baskı altına alınmasından yanaydı. Ancak, o sırada iç siyasi çalkantılarla meşgul olan Rusya Sırbistan'a bu konuda sözle yardımdan öteye bir destek vermeyince Sırbistan Avusturya-Macaristan karşısında yalnız kaldı.

Rusya ise, İngiltere ve Fransa'nın bu konuda Avusturya-Macaristan'a karşı destek vermekte isteksiz olması üzerine hareketsiz kaldı. 1908 Bosna-Hersek Bunalımı, Birinci Dünya Savaşının provası niteliğindedir. Benzer bir Avusturya-Sırbistan gerginliği 1914'te yaşandığında, bu kez Rusya'nın tepkisi sert olacak bu da büyük bir savaşın ateşlenmesine yol açacaktır.

II. Meşrutiyet'ten Sonra Osmanlı Dış Politikası

Jön Türkler II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren II. Abdülhamid'in Almanya ile yakın dış politikasını devam ettirmiş ve zirveye çıkarmış değildir. Tam aksine, II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan yavaş yavaş uzaklaşıp İngiltere'ye yanaşmak için çaba gösterdiği görülmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, II. Abdülhamid'in kendisine duyulan tepki dolayısıyla, onun yakın ilişki içinde olduğu Almanya'ya soğuk bakılmasıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise, Meşrutiyetçilerin, parlamenter demokrasinin beşiği olması nedeniyle İngiltere'ye duydukları sempattir.

Bu bağlamda Jön Türklerin hem liberal kanadı hem de daha muhafazakar kanadı, dış politikada İngiltere ve Fransa'yla yakınlaşmak için girişimler başlattılar. Ancak, II. Meşrutiyet'in çok partili sistemdeki başarısızlıklarından doğan gergin ortamda, İttihatçılar (İttihat ve Terakki Partisi) Ocak 1913'den itibaren bir askeri darbeye iktidara geldikten sonra tekrar Alman bağlantısına yöneleceklerdir.

İngiltere de Alman dostu II. Abdülhamid'in zayıflamasında büyük memnuniyet duyuyordu. Ancak, Temmuz 1908'de anayasa yeniden yürürlüğe girdiğinde, İngiltere Dışişleri Bakanı, "eğer Türkiye (Osmanlı Devleti) Meşrutiyet idaresini ayakları üzerinde tutmayı başarır, "

bunun Mısır ve Hindistan'daki İngiliz egemenliği üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Bu iki bölgede meşrutiyet ve anayasal haklar konusunda talepler artabilir” diyerek endişelerini dile getirmişti.

Jön Türkler Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerinden çok fazla hoşlanmıyorlardı. Ama siyasal reformların çok sağlam bir ekonomik altyapı üzerinde yükselbileceğini biliyor, bunun için de dış sermayenin ülkeye girişinin önemli olduğunu düşünüyorlardı. Böyle bir düşünceyle Jön Türkler, Almanya'ya kıyasla Osmanlı üzerindeki etkisi az olan İngiltere'nin, daha etkin bir rol oynamasını teşvik ediyorlardı.

Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Avusturya-Macaristan ise Bosna-Hersek'i ilhak etti. Dolayısıyla, Jön Türkler'in Rusya'ya ve Avusturya-Macaristan ile bu devletin yakın müttefiki Almanya'ya olan kuşkuları arttı. İngiltere'ye yakınlaşma istekleri iyice su yüzüne çıktı. Hatta Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir ittifak kurulması için İttihat ve Terakki Partisi'nin merkez komitesinden Ahmet Rıza ve Nazım Beyler, Kasım 1908'de Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey ile görüştüler. İngiltere bu anlaşma teklifini ret etti ama yakınlaşmaya taraftar olduğunu gösterdi.

Ancak, İttihatçıları İngiltere ve Fransa konusunda hayal kırıklığına uğratan gelişmeler de vardı. Bu iki devlet de kapitülasyonların kaldırılmasına karşıydılar. İngiltere ve Fransa'nın isteksizliğine rağmen İttihatçılar da, bu devletlere, yani artık belirginleşmeye başlayan Üçlü İtilaf'a yanaşmaktan yanaydılar. Diğer yandan, 1909-1912 yılları arasında İstanbul'da görev yapan Rusya Büyükelçisi Nikolas Çarikov da Osmanlı Hükümeti'nin tepkisini çekmeyecek dostane bir siyaset izlemekteydi. Üçlü İtilaf yanlılığının bir diğer nedeni de, 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) sonrasında Mahmut Şevket Paşa önderliğindeki yüksek rütbeli subayların bir askeri diktatörlük kurma çabasıydı. Mahmut Şevket Paşa ve üst düzey pek çok subay Alman yanlısıydı. Almanya'nın, tahttan indirilen II. Abdülhamid'in tekrar tahta getirilmesi yönündeki isteklerine olumlu cevap verebilirlerdi. Dolayısıyla İttihat ve Terakki ordu içindeki Alman yanlılarını dengelemek için İngiltere ve Üçlü İtilaf'a yönelmişti.

Son olarak, 1911'de İtalya'nın Trablusgarb'ı işgal etmesiyle bu ülkeyle yaşanan Trablusgarb Savaşı da, Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye bir adım daha yakınlaştırdı. Çünkü İtalya'nın müttefiki durumundaki Almanya bu saldırıyı engelleyecek bir şey yapmamıştı. Bu dönemde Osmanlı basınında, Hindistan'da kalabalık bir Müslüman nüfusa sahip olan İngiltere'nin tepkisini çekmemek için, Hüseyin Cahit'in öncülüğündeki Panislamist yazıları yayınlamama kampanyası başlatıldı. 1911'de Sadrazam olan Said Paşa, İngiltere'yi İtalya'ya müdahaleye çağırdı. Ancak bunun, Trablusgarb Savaşı'nın Avrupa'ya sıçramasına yol açabileceğini düşünen İngiltere hareketsiz kaldı.

Ekim 1912’de bu kez Balkan Savaşı başladı. Osmanlı Devleti İtalya ile barış yapmak zorunda kaldı. (Uşi Antlaşması) Ardından İngiltere yanlısı Mehmet Kamil Paşa 20 Ekim 1912’de sadrazamlığa getirildi. Kamil Paşa, İngiltere’yi Balkan devletlerini Osmanlı Devleti’ne saldırmaktan, Rusya’yı da onları kışkırtmaktan vazgeçmeye çağırmasını istedi. İngiltere bu ricaya tamamen duyarsız kaldı.

Balkan Savaşları

1912 Martında Sırbistan ve Bulgaristan bir dostluk ve kardeşlik antlaşması imzaladılar. Buna göre biri saldırıya uğrarsa, diğeri yardım edecekti. Bu antlaşmaya bir de gizli madde konuldu. “Eğer Osmanlı Devleti’nde bir karışıklık çıkar ve Balkanlar’ın statükosu tehlikeye düşerse, iki devlet ortak hareket edecek ve Rusya’yı tutumlarından haberdar edeceklerdi.”

Yunanistan ise Girit’i ilhak ve Makedonya’nın Rumların oturduğu bölgelerini işgal etmek arzusundaydı. Yunanistan bunu sağlayabilmek için Mayıs 1912’de bir askeri antlaşma imzaladı.

Ağustos 1912’de de Karadağ, Yenipazar ve İşkodra’nın kendisine verilmesi sözünü alarak, Osmanlı karşıtı Balkan denkleminde dahil oldu.

Osmanlı Devleti’nin İtalya ile çatışma halinde olmasından yararlanmak isteyen Bulgaristan, Osmanlı Devleti’ni kışkırtmak ve bir saldırıya zemin hazırlamak için Makedonya’daki eşkıya çetelerini hareketlendirdi. Ağustos ve Eylül 1912’de Makedonya’da karışıklıklar çıktı. Karadağ sınırında çatışmalar oldu. Eylül sonunda Yunan ordusu, Osmanlı sınırına yığınak yaptı. 8 Ekim’de Karadağ Osmanlı Devleti’ne savaş açtı. 13 Ekim’de Sırbistan ve Bulgaristan ortak bir notayla Rumeli’ye özerklik verilmesini ve vilayetlerin milliyetler esasına göre yeniden düzenlenmesini istedi. Bu notayı kabul etmeyen Osmanlı Devleti 17 Ekim’de Bulgaristan ve Sırbistan’a savaş açtı.

Savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Aralık 1912’de toplanan Londra Konferansı’nda, Osmanlı Devleti, Arnavutluk ve Makedonya’yı kaybetti. Ancak Edirne’yi vermeye yanaşmadı. Bunun üzerine savaş Şubat 1913’de tekrar başladı. Bulgarlar Edirne’ye girdiler. Mayıs 1913’de Londra Barış Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti, Midye-Enez çizgisinin batısındaki tüm topraklarını Balkan devletlerine bıraktı.

Savaşın sonra, Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı konusunda Bulgaristanın rahatsızlıkları su yüzüne çıktı. Daha fazla kazanç elde etmek isteyen Bulgaristan, 1913 Haziranında Sırbistan’a ve Yunanistan’a saldırdı. Bulgar orduları her cephede bozguna

uğradılar. Osmanlı Devleti de kayıplarını biraz olsun giderebilmek amacıyla Edirne üzerine yürüdü ve kenti geri aldı. İkinci Balkan Savaşı sadece 15 gün sürdü.

Savaş sonrasında, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya arasında Ağustos 1913'de Bükreş Antlaşması imzalandı. Bulgaristan Kavala'yı Yunanistan'a, Güney Makedonya'yı da Sırbistan'a bıraktı.

Osmanlı-Bulgar sınırı ise 1913 İstanbul Antlaşması'yla tespit edildi. Sınır, Edirne Osmanlı'da kalmak üzere, Meriç nehri oldu.

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanan Atina Antlaşması'na göre ise Oniki Adalar'ın Uşi Antlaşması'yla İtalya'ya verilmiş olduğu teyid edildi. İmroz ve Bozcaada hariç diğer Ege adaları da Yunanistan'a verildi.

Birinci Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi

Meşrutiyet yönetimlerinin Üçlü İtilaf'a yönelik çabalarından ve İngiltere'nin buna karşı çıkmasından söz etmiştik. Balkan savaşlarını Rusya'nın kışkırtması da Üçlü İtilaf'a olan güveni zayıflattı. Buna rağmen İttihat ve Terakki iktidara geldikten sonra Rusya ile uzlaşma yollarını aradı. Mayıs 1914'te Talat Bey, Çar II. Nikola ve Dışişleri Bakanı Sazanov'la Kırım'da görüştü. Fakat Rusya İngiltere ve Fransa'nın onayı olmadan Osmanlı Devleti ile teke tek bir antlaşma yapma niyetinde değildi.

Fransa da benzer bir tutum içindeydi. Bahriye Nazırı Cemal Paşa Fransa'dan eli boş döndü. Bu durumda Üçlü İtilaf'tan dışlanan Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan başka seçeneği kalmamıştı. Zaten 28 Temmuz 1914'de Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesiyle başlayan süreçte Almanya bağlantısı kaçınılmaz hale geldi.

Almanya'nın 1 Ağustos 1914'de Rusya'ya savaş ilan etmesinden bir gün sonra 2 Ağustos'ta Osmanlı-Alman ittifak antlaşması İstanbul'da imzalandı. Böylece Osmanlı Devleti savaş dışı kalabilme imkanını kaçırdı. Almanların sürekli baskılarına bir süre dayanabilse de, Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) zırhlılarının Osmanlı Devletine sığınıp, ardından Rusya'nın Sivastopol limanını bombalamasıyla, önce Ekim 1914'de kapitülasyonlar tek taraflı olarak lağvedildi, ardından da Kasım 1914'de Osmanlı Devleti, kendisini de yok edecek olan Birinci Dünya Savaşı'na girdi. Altı yüzyıllık İmparatorluk artık son savaşını yaşamaya hazırды.

